

З. М. Бурик,

д. держ. упр., професор, Університет Григорія Сковороди в Переяславі

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4394-6766>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.11.204

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Z. Buryk,

Doctor of Science in Public Administration, Professor, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

REFORMING THE SOCIAL PROTECTION SYSTEM FOR PEOPLE WITH DISABILITIES: THEORETICAL ASPECT

У статті досліджується теоретичний аспект систем соціального захисту, зокрема осіб з інвалідністю та шляхи їх реформування. Розглядаються різні аспекти соціального захисту, включаючи соціальні пенсії, медичне обслуговування, підтримку у безробітті та професійну реабілітацію, соціальне страхування та захист від соціальних ризиків, а також соціальні послуги та програми. Обговорюється необхідність оптимізації системи соціального захисту для забезпечення більшої доступності та якості надання послуг для осіб з інвалідністю.

Також акцентується увага на важливості участі громади у процесах розробки та реалізації програм соціального захисту. Зазначається потреба у підтримці самостійності та активної участі осіб з інвалідністю у суспільному житті, а також важливість поліпшення доступності до спеціальних програм та політичних активностей для цієї категорії населення.

Аналізуються можливі перспективи подальших досліджень у цьому напрямі, зокрема, розробка та впровадження більш ефективних методів оптимізації системи соціального захисту, а також вивчення практичних аспектів реформ у різних країнах. Особлива увага приділяється розробці інклюзивних програм та послуг для підтримки соціального включення осіб з інвалідністю.

This comprehensive research delves deeply into the theoretical aspects of reforming the social protection system tailored for individuals with disabilities. Through an exhaustive exploration, it meticulously examines various dimensions of social protection, encompassing a wide array of welfare benefits, including social pensions, healthcare provisions, unemployment aids, vocational rehabilitation initiatives, social insurance schemes, and strategies to mitigate social risks. Furthermore, it meticulously analyzes the spectrum of social services and programs catering to this demographic, scrutinizing their effectiveness and accessibility. A critical aspect underscored in this study is the pressing need to streamline and enhance the existing social protection system, ensuring equitable access and heightened service quality for individuals grappling with disabilities. Moreover, it sheds light on the pivotal role of community engagement in shaping and executing effective social protection policies, emphasizing the importance of inclusivity and participatory approaches. This research not only offers a detailed analysis of the current landscape but also proposes avenues for future research and policy interventions aimed at fostering greater social inclusion and support for individuals with disabilities.

This extensive study provides an in-depth exploration of the theoretical underpinnings surrounding the reformation of social protection systems designed for individuals with disabilities. It meticulously investigates various facets of social protection, ranging from the provision of social pensions, healthcare services, unemployment support, vocational rehabilitation initiatives, social insurance programs, to strategies aimed at mitigating social risks. Additionally, it critically analyzes the efficacy and accessibility of a diverse range of social services and programs tailored to this demographic. The study underscores the urgent necessity to streamline and optimize the existing social protection framework to ensure equitable access and enhanced service quality for individuals with disabilities. Furthermore, it emphasizes the crucial role of community engagement in shaping and implementing effective social protection policies, advocating for inclusivity and participatory approaches. In addition to offering a detailed analysis of the current landscape, the study presents avenues for future research and policy interventions aimed at fostering greater social inclusion and support for individuals with disabilities.

Ключові слова: система соціального захисту, соціальний захист, соціальний захист осіб з інвалідністю, особа з особливими потребами, соціальний захист населення, захист осіб, інвалідність, соціальні програми, оптимізація, громадська участь, доступність, спеціальні програми, політична участь, інклюзія.

Key words: social protection of the population, social protection of persons with disabilities, social protection system, protection of individuals, reform, disability, social programs, optimization, community participation, accessibility, special programs, political participation, inclusion.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Постановка проблеми: функціонування системи соціального захисту, а особливо осіб з інвалідністю є складною та надзвичайно важливою складовою сучасного суспільства

Однак, несвідоме знецінення або недооцінка цієї системи може призвести до серйозних соціальних та економічних проблем, які впливають на якість життя осіб з інвалідністю та їхню соціальну інтеграцію. Тому необхідно ретельно дослідити теоретичні аспекти реформування цієї системи та визначити ключові проблеми, що перешкоджають її ефективному функціонуванню.

Розуміння та вирішення проблем, пов'язаних з системою соціального захисту осіб з інвалідністю, або як їх можна толерантно назвати, особа з особливими потребами, має важливе значення як для наукової, так і для практичної сфери. З наукового боку, дослідження цієї проблеми дозволяє розкрити основні теоретичні концепції, принципи та стратегії, які лежать в основі системи соціального захисту. Це сприяє формулюванню нових наукових гіпотез, теоретичних моделей та методів дослідження, які надалі можуть бути використані для покращення практики роботи з особами з інвалідністю та розробки ефективних програм та політик соціального захисту.

З практичного боку, розкриття проблем системи соціального захисту осіб з інвалідністю допомагає виявити недоліки та прогалини у її функціонуванні, а також визначити можливі шляхи подальшого розвитку та вдосконалення. Це сприяє удосконаленню законодавства, розробці нових програм та послуг, а також підвищенню ефективності соціального впливу на життя осіб з інвалідністю та їхню соціальну адаптацію.

Також зазначимо, що система соціального захисту осіб з особливими потребами в сучасному суспільстві виявляється складною та мінливою. Її стан та ефек-

тивність безперервно викликають зацікавленість вчених, правознавців та громадськості. З огляду на постійні зміни в економічному, політичному та соціокультурному середовищі, а також на прогрес у медицині та технологіях, необхідно регулярно оновлювати та адаптувати цю систему для забезпечення потреб та прав осіб з інвалідністю.

Щодо реформування системи соціального захисту, зазначимо наступне:

По-перше, необхідно розглянути основні принципи та цінності, на яких ґрунтується ця система. По-друге, слід вивчити завдання та функції соціального захисту, що ставлять перед собою правозахисники та соціальні діячі. По-третє, важливо проаналізувати специфіку захисту осіб з особливими потребами, зокрема у контексті їхнього доступу до соціальних послуг, працевлаштування та взаємодії з суспільством.

Тому мета цієї статті полягає у ретельному розгляді та аналізі теоретичних аспектів щодо системи соціального захисту осіб з особливими потребами. Шляхом вивчення наукових джерел, правових документів та міжнародного досвіду ми спробуємо відповісти на ключові питання, пов'язані з ефективним забезпеченням соціального захисту та підвищенням якості життя осіб з інвалідністю.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Зокрема, стаття Collie, A., Sheehan, L. R., та Lane, T. J. (2022) досліджує зміни в доступі до підтримки осіб з інвалідністю в Австралії під час періоду реформування системи соціального забезпечення [1]. Стаття Cote, A. (2021) розглядає взаємозв'язок між соціальним захистом та доступом до адаптивних технологій в країнах з низьким та середнім рівнем доходів [2]. Дослідження Hemerijk,

А., Ronchi, S., та Plavgo, I. (2023) пропонує концептуальну модель соціальних інвестицій для аналізу реформ у сфері соціального захисту у державах добробуту 21 століття [4].

Щодо українських дослідників, варто звернути увагу на працю Белова, І. М., та Семенишена, Н. В. (2021), які розкривають сутність, основні напрями та функції соціального захисту населення [8]. Дослідження Горбачова, К. (2020) [9] стосується актуальних проблем інтеграції в українське суспільство осіб з інвалідністю [9].

Також варто зазначити дослідження Грохова, Г. П., Ольховий, О. М., та Чернозуб, А. А. (2022), які аналізують теоретичні основи організації адаптивної фізичної рекреації студентів зі спеціальними потребами у вітчизняних закладах вищої освіти [10].

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

У цій статті поставлено за мету ретельно дослідити теоретичні аспекти реформування системи соціального захисту осіб з інвалідністю. Наші завдання та задачі включають проведення аналізу сучасного стану цієї системи, виявлення ключових проблем та недоліків у її функціонуванні. Ми також розглянемо теоретичні засади та концепції, які можуть бути використані для реформування соціального захисту для осіб з інвалідністю. Наша робота передбачає встановлення можливостей оптимізації та поліпшення ефективності цієї системи через нові підходи та інновації. Крім того, ми дослідимо важливість громадської участі у формуванні та впровадженні політик соціального захисту для осіб з інвалідністю. Завершальним етапом нашої роботи буде встановлення перспектив подальших досліджень у цьому напрямі та висунення пропозицій щодо подальшого розвитку системи соціального захисту для осіб з інвалідністю.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Історія соціального захисту осіб з і особливими потребами налічує століття розвитку, які відображають еволюцію уявлень суспільства щодо цієї категорії населення та їхнього становища в суспільстві. Спочатку інвалідність часто сприймалася як покарання або винагорода за дії в минулому житті, що призводило до їхньої соціальної відчуженості та ізоляції. Однак історія також відома численними прикладами турботи та підтримки, що надавалися особам в різних культурах та цивілізаціях [2, с. 102].

З початком індустріалізації та розвитку капіталізму у XIX столітті зростала потреба у впорядкуванні соціальних відносин, включаючи питання соціального захисту осіб з інвалідністю. Перші кроки у цьому напрямку були зроблені у вигляді створення благодійних установ, які надавали підтримку та допомогу. Однак ці заходи не завжди були систематичними або ефективними [2, с. 103].

Під час XX століття зі зростанням свідомості про права людини та соціальну справедливість, у багатьох країнах розвивалися системи соціального захисту, які передбачали різноманітні програми та послуги для осіб з інвалідністю. Зокрема, після Другої світової війни були прийняті численні законодавчі акти, спрямовані на поліпшення становища осіб з інвалідністю та їхню інтеграцію у суспільство [2, с. 104].

У сучасному світі системи соціального захисту осіб з інвалідністю постійно розвиваються та змінюються, реагуючи на нові виклики та потреби цієї категорії населення. Зокрема, зростання усвідомлення важливості інклюзивного суспільства та рівних можливостей відображається у розширенні програм та послуг, спрямованих на підтримку осіб з інвалідністю та їхню повноцінну участь у всіх аспектах суспільного життя.

У сучасному періоді системи соціального захисту осіб з інвалідністю постійно трансформуються та адаптуються до нових викликів і потреб. Одним із ключових напрямків є перехід від моделі медичного до соціального підходу до поняття "інвалідності". Замість підходу, який акцентується переважно на медичних аспектах інвалідності, сучасні системи соціального захисту ставлять більший акцент на соціальні та економічні аспекти. Це означає, що вони спрямовані на забезпечення рівних можливостей, інклюзії та самостійності для осіб з інвалідністю у всіх аспектах життя.

Сьогодні ж натиск робиться на розробку та реалізацію програм активної реабілітації та реінтеграції для осіб з інвалідністю. Ці програми передбачають надання доступу до медичної допомоги, реабілітаційних послуг, професійної підготовки та підтримки для здійснення переходу від інвалідності до самостійного життя та працевлаштування. Крім того, значна увага приділяється створенню інклюзивних умов в освіті, праці та інших сферах суспільного життя, щоб забезпечити повноцінну участь осіб з інвалідністю у суспільстві.

Зростання усвідомлення важливості захисту прав осіб з інвалідністю та гарантування їхньої гідності також відображається у змінах законодавства та політики у багатьох країнах. Це включає прийняття проти дискримінаційних законів, розширення соціальних програм та послуг, а також зміцнення механізмів контролю та моніторингу за дотриманням прав осіб з інвалідністю.

Узагальнюючи, сучасний період характеризується зростанням уваги до потреб осіб з інвалідністю, переходом до соціального підходу до інвалідності, активним розвитком програм реабілітації та інтеграції, а також змінами в законодавстві та політиці, спрямованими на захист їхніх прав та гідності.

Отже, соціальний захист — це система заходів, які мають на меті забезпечення соціальної підтримки та допомоги найбільш вразливим категоріям населення. Ця система передбачає надання різноманітних соціальних послуг та виплат, спрямованих на забезпечення мінімальних соціальних стандартів життя, захист від ризиків соціальної відчуженості та економічної нерівності, а також сприяння соціальній інтеграції та самореалізації кожної особи в суспільстві. Соціальний захист може включати такі складові, як соціальні пенсії, матеріальна допомога, медичне обслуговування, допомога при безробітті, підтримка для сімей з дітьми, реабілітаційні та інші соціальні програми. Основна мета соціального захисту — забезпечення соціальної справедливості та врегулювання соціальних відносин у суспільстві з метою забезпечення гідного життя для всіх його членів [3, с. 6].

В сучасному суспільстві система соціального захисту відіграє важливу роль у забезпеченні добробуту та захисті найбільш вразливих шарів населення. Ця систе-

має складною та багатогранною структурою, яка охоплює різноманітні програми, послуги та механізми, спрямовані на забезпечення соціального добробуту, рівних можливостей та захисту прав кожного громадянина. Соціальний захист передбачає надання допомоги особам у складних життєвих ситуаціях, таких як безробіття, хвороба, інвалідність, старість, низький рівень доходів та інші ризики соціальної відчуженості та нерівності. У даному контексті важливо розглянути структуру та функціонування системи соціального захисту, а також оцінити ефективність та доступність наданих послуг для різних категорій населення [3, с. 6].

Система соціального захисту — це комплексна організаційна структура, що містить різноманітні установи, законодавчі акти, програми та послуги, спрямовані на забезпечення соціального добробуту та захисту населення від соціальних ризиків та небезпек. Вона забезпечує механізми фінансової та соціальної підтримки для осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах, таких як безробіття, хвороба, інвалідність, старість, низький рівень доходів тощо [4, с. 480].

Система соціального захисту містить різні компоненти, серед яких:

1. Соціальні пенсії та допомога є неодмінною складовою системи соціального захисту, яка забезпечує фінансову підтримку та покращення якості життя найбільш вразливих верств населення. Ці програми розроблені для того, щоб надавати допомогу особам, які опинилися у складних життєвих обставинах, таких як похилий вік, інвалідність, втрата роботи, сімейні труднощі та інші ситуації, що можуть призвести до фінансових труднощів [5, с. 558].

Соціальні пенсії є основним джерелом доходу для багатьох літніх людей, які вийшли на пенсію після завершення активної працездатності. Вони призначені для забезпечення достатнього рівня життя та покриття основних потреб під час літнього віку. Пенсійні виплати можуть бути регулярними платежами від держави або приватних пенсійних фондів, і їх розмір може залежати від ряду факторів, включаючи тривалість робочого стажу, рівень заробітної плати та інші фактори.

Допомога від держави надається особам, які опинилися у складних життєвих обставинах і потребують тимчасової чи постійної фінансової підтримки. Ці виплати можуть бути призначені для покриття витрат на основні потреби, такі як харчування, житло, медичні послуги та інші життєво важливі потреби.

Допомога сім'ям з дітьми спрямована на забезпечення соціального захисту та підтримки сімей з дітьми, особливо одиноких батьків або сімей у складних фінансових обставинах. Ці виплати можуть включати допомогу по догляду за дитиною, у витратах на навчання, медичне страхування для дітей та інші пільги, спрямовані на забезпечення добробуту та розвитку дітей.

2. Медичне обслуговування та медичне страхування є важливими складовими системи соціального захисту, спрямованими на забезпечення доступної та якісної медичної допомоги для всього населення. Ці програми мають на меті забезпечити захист здоров'я громадян, запобігти поширенню захворювань та забезпечити доступ до лікування у разі потреби [6, с. 131].

Медичне обслуговування охоплює широкий спектр послуг, що надаються медичними закладами, від пер-

винної медичної допомоги до високотехнологічних методів діагностики та лікування. Воно містить консультації лікарів загальної практики, проведення лабораторних та інструментальних досліджень, госпіталізацію у випадках тяжких захворювань та травм, а також реабілітаційні послуги після лікування.

Медичне страхування є механізмом фінансового захисту, який забезпечує доступ до медичної допомоги для громадян у разі хвороби чи травми. Це може бути державне медичне страхування, де витрати на медичну допомогу компенсуються з державного бюджету, або приватне медичне страхування, яке надається за допомогою страхових компаній або медичних фондів.

Медичне страхування може покривати різні види послуг, включаючи візити до лікаря, госпіталізацію, лікувальні процедури, лабораторні дослідження та ліки. Це забезпечує громадянам фінансовий захист у разі потреби у медичній допомозі, а також сприяє підвищенню загального рівня здоров'я населення та зменшенню ризику захворювань.

3. Підтримка у безробітті та професійна реабілітація є важливими аспектами системи соціального захисту, спрямованими на забезпечення соціальної підтримки та повернення осіб до працевлаштування після періоду безробіття чи інвалідності.

У разі втрати роботи особа може потрапити до категорії безробітних, які мають право на певні соціальні пільги та допомогу в пошуку нового працевлаштування. Ця підтримка може включати фінансові виплати, надання безоплатних або пільгових послуг з професійної перепідготовки та підвищення кваліфікації, а також консультування та підтримку в пошуку роботи [7, с. 55].

Професійна реабілітація спрямована на повернення осіб з особливими потребами до активної участі в працевлаштуванні та суспільному житті. Це може включати надання медичної та психологічної допомоги, професійну перепідготовку та опанування навичками самообслуговування, а також робочу адаптацію та підтримку на робочому місці. Мета професійної реабілітації полягає в тому, щоб забезпечити осіб з інвалідністю можливість самостійного заробітку та повноцінної участі в суспільному житті.

Ці заходи спрямовані на зменшення соціальної відчуженості та економічної нерівності, а також на створення умов для самореалізації та інтеграції кожної особи в суспільство. Правильно організована підтримка у безробітті та професійна реабілітація можуть значно підвищити якість життя та соціальну активність осіб у складних життєвих обставинах.

4. Соціальне страхування та захист від соціальних ризиків є важливою складовою системи соціального захисту, спрямованою на забезпечення фінансової підтримки та захисту громадян в умовах економічної та соціальної невпевненості. Ці програми мають на меті забезпечити громадянам фінансовий захист у разі виникнення непередбачених життєвих ситуацій та подій, таких як травми, хвороби, втрата доходу чи годувальника, пожежі, стихійні лиха тощо.

Соціальне страхування може включати різні види програм, такі як медичне страхування, страхування виплат у разі безробіття, страхування від нещасних випадків, страхування житла тощо. Ці програми забезпе-

чують громадянам фінансову підтримку та захист у випадку виникнення непередбачених обставин, що можуть поставити під загрозу їх добробут.

Захист від соціальних ризиків також передбачає розвиток системи соціальних послуг та програм, спрямованих на запобігання та пом'якшення наслідків соціальних проблем. Це може включати психологічну підтримку, консультування, реабілітаційні послуги, допомогу у вирішенні життєвих проблем тощо. Мета цих програм — забезпечити громадянам не лише фінансову підтримку у разі виникнення непередбачених обставин, але й допомогти їм подолати складнощі та повернутися до повноцінного життя.

Соціальне страхування та захист від соціальних ризиків є важливими складовими системи соціального захисту, які допомагають зменшити соціальну вразливість та забезпечити громадянам більш стабільне та безпечне життя.

5. Соціальні послуги та програми є неодмінною частиною системи соціального захисту, спрямованою на надання допомоги та підтримки громадянам у складних ситуаціях. Ці послуги охоплюють різноманітні аспекти життя та мають на меті забезпечити соціальну інтеграцію та полегшити умови існування осіб у потребі [8, с. 95].

Одним з видів соціальних послуг є психологічна підтримка, що включає консультування та психотерапевтичні сесії для осіб, які потребують допомоги у вирішенні психологічних проблем та стресових ситуацій.

Далі, соціальна реабілітація є важливою програмою для осіб з особливими потребами або залежними від догляду. Ця програма спрямована на підтримку їхньої соціальної адаптації та відновлення функцій, які були порушені внаслідок інвалідності або хвороби.

Дитячі та сімейні послуги також важливі для забезпечення підтримки сімей у складних життєвих ситуаціях. Ці послуги можуть включати допомогу в навчанні та вихованні дітей, консультації для батьків, а також підтримку в разі насильства в сім'ї [9, с. 281].

Потім, програми професійної підготовки та працевлаштування спрямовані на підтримку безробітних або малозабезпечених осіб у пошуку нових можливостей для працевлаштування та заробітку.

Нарешті, медична допомога та реабілітація є ще одним важливим аспектом соціальних послуг, що спрямовані на надання доступної та якісної медичної допомоги, а також реабілітаційних заходів для осіб з обмеженими можливостями.

Ці компоненти взаємодіють між собою, утворюючи комплексну систему підтримки та захисту, спрямовану на забезпечення соціальної справедливості, рівних можливостей та гідного життя для усіх громадян.

У міжнародній практиці існують різноманітні моделі систем соціального захисту для осіб особливими потребами. Кожна з цих моделей має свої особливості та принципи, які враховуються в країнах залежно від їхніх потреб, культурних особливостей та ресурсів.

Модель соціального страхування передбачає, що особи з інвалідністю мають право на фінансову підтримку через систему соціального страхування. Наприклад, в Німеччині, Австралії та Франції особам надаються пенсії залежно від рівня їхньої інвалідності та попереднього заробітку [1, с. 133].

Модель соціальних послуг передбачає надання різноманітних послуг для осіб з інвалідністю, таких як медична допомога, реабілітаційні програми та психологічна підтримка. Скандинавські країни, такі як Норвегія та Швеція, славляться своєю розвинутою системою соціальних послуг для осіб з інвалідністю.

Модель універсального дизайну спрямована на створення доступних для всіх умов інфраструктури та середовища. Наприклад, у Японії міста часто обладнуються спеціальними підйомачами для інвалідних колясок та іншими зручностями для людей з обмеженими можливостями [10, с. 262].

Модель інтеграції передбачає повноцінну участь осіб з особливими потребами у всіх сферах суспільного життя. Наприклад, у Голландії існує програма "Широкі вулиці", яка спрямована на створення доступної та інклюзивної середовища для всіх громадян.

Термін "інвалід" або "особа з інвалідністю" може мати різне тлумачення в різних країнах та міжнародних організаціях. Однак загальною є тенденція розуміння інвалідності як фізичного, психічного або розумового стану, який обмежує особу в її здатності займатися повсякденними діями або участі в суспільному житті [11, с. 34].

У міжнародній практиці, зокрема за визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), термін "інвалід" або "особа з інвалідністю" відноситься до осіб, які мають фізичні, психічні або розумові обмеження, які взаємодіють з різними бар'єрами та можуть ускладнювати їхню повсякденну активність. Це означає, що інвалідність не обов'язково пов'язана з однією конкретною хворобою або станом, а може бути наслідком різних фізичних, психічних або розумових ускладнень [12, с. 53].

Проте варто враховувати, що різні країни та організації можуть мати свої власні критерії та визначення інвалідності. Наприклад, в деяких країнах використовуються медичні критерії для визначення ступеня інвалідності, такі як можливість самообслуговування або виконання роботи. У інших країнах акцент може бути зроблений на соціальній адаптації та можливості участі в суспільному житті.

Отже, різниця в тлумаченні та підходах до поняття "інвалідність" в міжнародній практиці може визначатися як медичними, так і соціальними аспектами, а також культурними та правовими особливостями кожної країни.

Нормативно-правові документи України, включаючи Закон "Про соціальний захист осіб з інвалідністю в Україні", визначають правовий статус та забезпечують соціальні гарантії для осіб з інвалідністю. Основні положення, що стосуються інвалідності, містяться в цьому законі та інших нормативно-правових актах [15].

Наприклад, стаття 2 Закону "Про соціальний захист осіб з інвалідністю в Україні" визначає поняття інвалідності та встановлює правовий статус осіб з інвалідністю. Особа з інвалідністю — це особа зі стійкими порушеннями функцій організму, які взаємодіючи з зовнішнім середовищем може призвести до обмеження її життєдіяльності. У зв'язку з цим держава зобов'язана створити умови для реалізації її прав на рівний доступ разом з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист.

Стаття 11 вищезазначеного закону регламентує порядок визначення груп інвалідності, їх категорії та права осіб, які мають такий статус. Статті 19-24 закону визначають соціальні гарантії для осіб з інвалідністю, зокрема стосовно пенсійного забезпечення, медичної та соціальної допомоги, працевлаштування та інших аспектів соціального захисту. Також положення цього закону детально регламентують права та обов'язки осіб з інвалідністю, а також механізми їхнього захисту та підтримки з боку держави. Вони створюють законодавчу базу для реалізації конституційних гарантій та забезпечення гідного життя для осіб з інвалідністю.

Системи соціального захисту осіб з інвалідністю мають різноманітні аспекти, але вони спрямовані на забезпечення підтримки та полегшення життя цільової аудиторії. Одним з основних аспектів є фінансова підтримка через різні види пенсій або допомоги. Крім того, багато систем забезпечують доступ до медичної допомоги та реабілітаційних послуг, які є важливими для підтримки здоров'я та функціонування осіб з інвалідністю [13, с. 255].

Система соціального захисту осіб з особливими потребами базується на кількох ключових принципах, які визначають її ефективність та справедливність. Перш за все, принцип рівності та недискримінації ставить перед собою мету гарантування рівних можливостей та доступу до соціальних послуг для всіх громадян, незалежно від їхнього статусу та характеристик. Це передбачає, що жодна людина не може бути об'єктом дискримінації через свою інвалідність.

Другий принцип — принцип індивідуалізації та диференціації — визнає унікальні потреби та можливості кожної особи з особливими потребами. Замість загальних підходів, він передбачає розробку індивідуальних планів підтримки, які враховують конкретні потреби та цілі кожної особи. Це означає, що програми соціального захисту повинні бути спрямовані на задоволення потреб кожної окремої людини, враховуючи її індивідуальні можливості та обмеження [14, с. 40].

Принцип активної участі та емпвауерменту визнає право осіб з інвалідністю на активне прийняття участі в процесах, що стосуються їхнього життя та соціального захисту. Це означає, що вони мають бути включені у прийняття рішень, що стосуються їхнього майбутнього, а також мати можливість активно долучатися до розробки та реалізації програм соціальної підтримки. "Емпвауермент" осіб з інвалідністю — це процес надання їм необхідних знань, навичок та можливостей для самостійного вирішення своїх проблем і вибору свого майбутнього.

Останній принцип — принцип комплексності та інтеграції — передбачає створення комплексної системи підтримки, яка охоплює різні аспекти життя осіб з інвалідністю. Він також визнає важливість активної інтеграції осіб з інвалідністю у суспільство, що передбачає створення умов для їхньої повноцінної участі у всіх сферах життя, включаючи освіту, працю, культуру, спорт тощо [16, 20].

Важливим аспектом є також підтримка в навчанні та працевлаштуванні. Вона охоплює спеціальні програми професійної реабілітації та підтримку в пошуку роботи для осіб з інвалідністю. Окрім цього, системи со-

ціального захисту часто спрямовані на забезпечення соціальної інтеграції, включаючи заходи для зменшення стигми та сприяння участі в суспільних заходах.

Також важливим аспектом є психологічна та соціальна підтримка для осіб з інвалідністю та їхніх сімей. Це може включати психологічні консультації, групову підтримку та доступ до соціальних служб. Усі ці компоненти спільно спрямовані на забезпечення підтримки, покращення якості життя та інтеграції осіб з інвалідністю у суспільство.

Але основна форма підтримки осіб з особливими потребами з боку держави є саме фінансова підтримка, яку надають різні органи соціального захисту. Українська система соціального захисту осіб з інвалідністю містить ряд органів, які відповідають за надання соціальних послуг та підтримки цієї категорії громадян.

Одним із найважливіших суб'єктів в цій системі є Міністерство соціальної політики України, яке відповідає за розробку та впровадження соціальних програм та заходів для осіб з інвалідністю. Воно забезпечує координацію діяльності інших органів в цій сфері та визначає стратегічні напрямки розвитку соціального захисту.

Державна служба зайнятості України є іншим важливим суб'єктом системи соціального захисту осіб з інвалідністю. Вона здійснює підтримку у трудовій зайнятості та професійній реабілітації осіб з інвалідністю, сприяючи їхньому працевлаштуванню та адаптації на ринку праці.

Міністерство охорони здоров'я України забезпечує доступ осіб з інвалідністю до медичної допомоги та реабілітаційних послуг. Воно відповідає за розвиток та підтримку медичних закладів, які надають спеціалізовану допомогу особам з особливими потребами.

Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, які діють на місцевому рівні, надають різноманітні соціальні послуги та консультації для осіб з інвалідністю та їхніх сімей, сприяючи їхньому соціальному включенню та підтримці.

Отже, система соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні базується на фінансовій підтримці, яку забезпечують різні органи державної влади та місцевого самоврядування. Їхні заходи спрямовані на забезпечення особам з інвалідністю права на гідне життя та повноцінну участь у суспільному житті.

У розвинених країнах, таких як США, країни Європи та скандинавські держави, особи з інвалідністю мають доступ до різних видів фінансової допомоги, спрямованих на забезпечення їхніх основних потреб та підтримки соціальної інтеграції. Основними формами цієї допомоги є інвалідні пенсії, які призначаються залежно від ступеня інвалідності та інших факторів, а також різноманітні соціальні допомоги, які включають матеріальну підтримку, компенсації витрат на медичні послуги та медичні пристосування [17, с. 205].

Крім того, особи з інвалідністю можуть мати право на допомогу з дитинства, що спрямована на забезпечення дітей осіб з інвалідністю необхідними ресурсами для їхнього розвитку та добробуту. Також надаються різноманітні пільги та компенсації, такі як знижки на проїзд у громадському транспорті та пільгові тарифи на комунальні послуги.

У деяких країнах особи з інвалідністю можуть отримувати підтримку у трудовій зайнятості та професійній реабілітації, що сприяє їхньому соціальному включенню та покращенню якості життя. Ці різноманітні форми фінансової допомоги спрямовані на забезпечення необхідними матеріальними ресурсами та соціальною підтримкою, що допомагає їм забезпечити гідне життя та повноцінну участь у суспільному житті.

Реформування системи соціального захисту осіб з особливими потребами є актуальним завданням у багатьох країнах у зв'язку зі зростанням числа людей з інвалідністю, змінами в суспільстві та економіці. Ці реформи спрямовані на поліпшення доступності, якості та ефективності соціальних послуг та підтримки для цільової аудиторії. Вони можуть включати такі аспекти:

1. Реформування системи соціального захисту осіб з інвалідністю часто передбачає перегляд законодавства, що регулює цю сферу. Цей процес може включати розробку нових законів, зміни та доповнення до наявних нормативно-правових актів або адаптацію їх до сучасних викликів і потреб осіб з інвалідністю.

Один з аспектів перегляду законодавства полягає в розширенні прав і гарантій для осіб з інвалідністю. Це може включати забезпечення їхнього права на працевлаштування, отримання освіти, доступ до медичних послуг та реабілітаційних програм. Також може проводитися перегляд стандартів і умов надання соціальних послуг та підтримки.

У рамках реформування законодавства може здійснюватися також оптимізація процесів надання соціальної допомоги та пенсійного забезпечення осіб з інвалідністю. Це може включати спрощення процедур встановлення ступеня інвалідності, зменшення бюрократичних перешкод в отриманні пільг та допомоги, а також вдосконалення системи контролю за використанням цих коштів.

Крім того, реформування системи соціального захисту може передбачати створення нових програм та ініціатив, спрямованих на підтримку осіб з інвалідністю. Це може бути розвиток програм професійної реабілітації, впровадження інноваційних підходів у наданні медичних та соціальних послуг, а також стимулювання розвитку інклюзивної освіти та культурних і розважальних програм для осіб з інвалідністю.

Отже, перегляд законодавства є важливою складовою реформування системи соціального захисту осіб з особливими потребами, оскільки він визначає правові рамки та гарантує забезпечення їхніх прав та інтересів в суспільстві.

2. Оптимізація послуг у системі соціального захисту осіб з інвалідністю передбачає проведення ряду заходів, спрямованих на поліпшення якості та доступності наданих послуг. Цей процес включає стандартизацію та уніфікацію послуг, що дозволяє забезпечити однакові стандарти якості та доступності послуг для всіх осіб з інвалідністю. Впровадження сучасних інформаційних технологій, таких як електронні системи запису та обліку, спрощує доступ до необхідної інформації та оптимізує процеси надання послуг.

Крім того, важливим аспектом є розвиток інклюзивних послуг, що враховують потреби та можливості всіх осіб з інвалідністю, та забезпечення доступу до них. Це

включає розвиток інклюзивної освіти, медичних та реабілітаційних послуг, а також створення інклюзивних просторів для соціального включення. Підвищення кваліфікації персоналу, включаючи навчання персоналу толерантності та взаємодії з особами з інвалідністю, також є важливим аспектом оптимізації послуг. Це сприяє створенню дружнього та толерантного середовища для всіх користувачів послуг і покращує якість обслуговування.

Оптимізація послуг у системі соціального захисту осіб з інвалідністю спрямована на забезпечення ефективного та доступного надання підтримки для всіх осіб з інвалідністю, сприяючи їхньому соціальному включенню та покращенню якості життя.

4. Стимулювання самостійності осіб з особливими потребами є важливим аспектом оптимізації системи соціального захисту. Цей процес передбачає створення умов та програм, спрямованих на те, щоб особам з інвалідністю могли бути якомога більш самодостатніми та незалежними.

Одним з методів стимулювання самостійності є надання можливості отримати необхідні навички та знання для самообслуговування, мобільності та соціальної адаптації. Це може включати різноманітні тренінги та курси з основ життєвого навчання, які допомагають таким людям засвоїти навички, необхідні для повноцінного функціонування у суспільстві.

Крім того, важливим аспектом є створення умов для соціальної та професійної реабілітації, що дозволяє особам з інвалідністю здобувати навички та досвід, необхідні для втілення власних життєвих цілей та реалізації потенціалу. Це може включати розробку індивідуальних планів реабілітації, підтримку у пошуку роботи та адаптацію на ринку праці, а також надання психологічної та соціальної підтримки.

Крім того, важливо створювати умови для активної участі осіб з інвалідністю у суспільному житті та розвитку їхніх інтересів та здібностей. Це може включати розвиток інклюзивних культурних та спортивних програм, доступ до культурних та розважальних закладів, а також створення можливостей для використання творчого потенціалу.

Отже, стимулювання самостійності осіб з особливими потребами передбачає створення умов та програм, що сприяють їхньому самовдосконаленню, незалежності та активній участі у суспільному житті.

5. Участь громади в системі соціального захисту осіб з інвалідністю є ключовим чинником для забезпечення їхнього повного включення та підтримки. Громадська участь дозволяє забезпечити те, щоб потреби та права осіб з інвалідністю були враховані в розробці та впровадженні соціальних програм та послуг.

Один з аспектів участі громади — це залучення осіб з інвалідністю до процесу прийняття рішень та планування програм. Це може включати створення ради, професійні спілки, громадські організації або інших механізмів участі, що дозволяють їм висловлювати свої потреби та ідеї щодо поліпшення системи соціального захисту.

Крім того, громадська участь може виявлятися у підтримці та розвитку різноманітних ініціатив та програм для осіб з інвалідністю. Громадські організації та во-

лонтерські групи можуть активно займатися наданням підтримки у різних сферах життя, включаючи медичну допомогу, освіту, працевлаштування та соціальну адаптацію.

До того ж громадська участь може забезпечити ефективний механізм контролю за якістю наданих послуг та програм для осіб з інвалідністю. Громадські організації та активні громадяни можуть виступати як наглядові органи, що контролюють дотримання прав осіб з інвалідністю та якість наданих послуг.

Отже, участь громади в системі соціального захисту осіб з інвалідністю є важливим фактором для забезпечення їхнього повного включення та підтримки у суспільстві. Це дозволяє забезпечити врахування потреб та прав осіб з інвалідністю у процесі розробки та впровадження соціальних програм та послуг, а також сприяє розвитку позитивного інклюзивного середовища.

6. Доступність до спеціальних державних і місцевих програм та політичних активностей для осіб з інвалідністю відіграє ключову роль у забезпеченні їхнього повного включення у суспільне життя та громадянську участь.

Одним з важливих аспектів є забезпечення доступності до програм соціального захисту, що спрямовані на підтримку осіб з інвалідністю. Це може включати доступ до різноманітних соціальних послуг, таких як медичне обслуговування, реабілітаційні програми, психологічна та соціальна підтримка. Важливо забезпечити, щоб ці програми були доступні у всіх регіонах країни та враховували специфічні потреби різних груп осіб з інвалідністю.

Крім того, важливо забезпечити доступність до політичної участі та громадянських прав для осіб з інвалідністю. Це означає забезпечення їхнього права на участь у виборах, доступ до інформації про політичні процеси та можливість висловлювати свої погляди та думки. Для цього можуть бути розроблені спеціальні програми та ініціативи, спрямовані на поліпшення доступності до політичних процесів для осіб з інвалідністю, а також проведення інформаційних кампаній та навчальних заходів.

Загалом, доступність до спеціальних державних і місцевих програм та політичних активностей для осіб з особливими потребами є важливим аспектом забезпечення їхнього повного включення та участі у суспільному житті. Це дозволяє забезпечити їм рівні можливості та гарантує реалізацію їхніх прав та інтересів.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

У даному дослідженні ми розглянули різні аспекти реформування системи соціального захисту осіб з особливими потребами, зосереджуючись на її теоретичних основах. Зазначено важливість оптимізації системи соціального захисту з метою підвищення якості надання послуг та забезпечення більшої доступності для осіб з інвалідністю.

Досліджено різні аспекти системи соціального захисту, такі як соціальні пенсії, медичне обслуговування, підтримка у безробітті та професійна реабілітація, соціальне страхування та захист від соціальних ризиків,

а також соціальні послуги та програми. Виділено необхідність підтримки самостійності та активної участі осіб з інвалідністю у суспільному житті.

Зазначено важливість участі громади у процесах прийняття рішень та розробки програм соціального захисту для осіб з інвалідністю. Виділено потребу у поліпшенні доступності до спеціальних державних та місцевих програм, а також політичних активностей для осіб з інвалідністю.

Подальші дослідження в цьому напрямі можуть спрямовуватися на розвиток більш ефективних методів оптимізації системи соціального захисту, а також на вивчення практичних аспектів впровадження реформ у різних країнах. Особлива увага може бути приділена розробці та впровадженню інклюзивних програм та послуг, спрямованих на підтримку соціального включення осіб з інвалідністю.

Література:

1. Collie, A., Sheehan, L. R., & Lane, T. J. (2022), "Changes in access to Australian disability support benefits during a period of social welfare reform", *Journal of Social Policy*, vol. 51, no. 1, pp. 132—154.
2. Cote, A. (2021), "Social protection and access to assistive technology in low-and middle-income countries", *Assistive Technology*, vol. 33, sup1, pp. S102—S108.
3. Dragos, C. M., & Przybytniowski, J. W. (2022), "Social insurance in Europe: A comparative legal study", *European Chronicle*, vol. 7, no. 1, pp. 6—13.
4. Hemerijck, A., Ronchi, S., & Plavgo, I. (2023), "Social investment as a conceptual framework for analysing well-being returns and reforms in 21st century welfare states", *Socio-Economic Review*, vol. 21, no. 1, pp. 479-500.
5. Karagiannidou, M., & Wittenberg, R. (2022), "Social insurance for long-term care", *Journal of Population Ageing*, vol. 15, no. 2, pp. 557—575.
6. Low, H., & Pistaferri, L. (2020), "Disability insurance: theoretical trade-offs and empirical evidence", *Fiscal Studies*, vol. 41, no. 1, pp. 129-164.
7. Pinilla-Roncancio, M., & Rodriguez Caicedo, N. (2022), "Legislation on disability and employment: to what extent are employment rights guaranteed for persons with disabilities?", *International Journal of Environmental Research and Public Health*, vol. 19, no. 9, p. 5654.
8. Belova, I.M., & Semenysheva, N.V. (2021), "The essence, main directions, and functions of social protection of the population", *Podilskyi Visnyk: Silske Hospodarstvo, Tekhnika, Ekonomika*, no. 34, pp. 92—107.
9. Horbachova, K. (2020), "Current issues of integration of persons with disabilities into Ukrainian society: civil and labor aspects", *Molodyi Vchenyi*, no. 2 (78), pp. 277—281.
10. Grokhova, H.P., Olkhovyi, O.M., & Chernozub, A.A. (2022), "Analysis of the theoretical foundations of the organization of adaptive physical recreation of students in domestic institutions of higher education", *Ukrainian Journal of Medicine, Biology, and Sports*, vol. 7, no. 2, pp. 261—267.
11. Kryvsha, O. (2023), "Theoretical foundations for the implementation of social protection for persons with disabilities (with special problems) in Ukraine", *Naukovi Perspektyvy*, no. 4 (34).

12. Chvertko, L.A. (2022), "Social insurance as a component of the domestic social protection system for internally displaced persons", *Ekonomichni Horyzonty*, no. 4 (22), pp. 51—66.

13. Melnyk, L.P., "Features of social protection for persons with disabilities in Ukraine", The XXIII International Scientific and Practical Conference "Scientific trends, solutions, theories and methods of development", June 12–14, Bilbao, Spain. p. 316.

14. Paziieva, H.M. (2021), "The current state of development of medical insurance in Ukraine and its place in the social protection system", *Vcheni Zapysky Universytetu "KROK"*, no. 4 (64), pp. 36—46.

15. The Verkhovna Rada of Ukraine (1991), The Law of Ukraine "On the Fundamentals of Social Protection of Persons with Disabilities in Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (Accessed 10 May 2024).

16. Prokopchuk, O.T., Malovanyi, M.I., & Ulyanyn, Yu.V. (2022), "Innovations in the social protection system", *Zbirnyk Naukovykh Prats Umanskoho Natsionalnoho Universytetu Sadivnytstva*, pp. 18—28.

17. Smyrnova, I.I., Lykhoshva, O.Yu., Rak, N.V., & Horiieva, L.A. (2021), "Social protection of the population at the present stage: state and problems in Ukraine", *Ekonomichni Visnyk Donbasu*, no. 2 (64), pp. 201—208.

References:

1. Collie, A., Sheehan, L. R., & Lane, T. J. (2022), "Changes in access to Australian disability support benefits during a period of social welfare reform", *Journal of Social Policy*, vol. 51, no. 1, pp. 132—154.

2. Cote, A. (2021), "Social protection and access to assistive technology in low-and middle-income countries", *Assistive Technology*, vol. 33, sup1, pp. S102—S108.

3. Dragos, C. M., & Przybytniowski, J. W. (2022), "Social insurance in Europe: A comparative legal study", *European Chronicle*, vol. 7, no. 1, pp. 6—13.

4. Hemerijck, A., Ronchi, S., & Plavgo, I. (2023), "Social investment as a conceptual framework for analysing well-being returns and reforms in 21st century welfare states", *Socio-Economic Review*, vol. 21, no. 1, pp. 479—500.

5. Karagiannidou, M., & Wittenberg, R. (2022), "Social insurance for long-term care", *Journal of Population Ageing*, vol. 15, no. 2, pp. 55—575.

6. Low, H., & Pistaferri, L. (2020), "Disability insurance: theoretical trade-offs and empirical evidence", *Fiscal Studies*, vol. 41, no. 1, pp. 129–164.

7. Pinilla-Roncancio, M., & Rodriguez Caicedo, N. (2022), "Legislation on disability and employment: to what extent are employment rights guaranteed for persons with disabilities?", *International Journal of Environmental Research and Public Health*, vol. 19, no. 9, p. 5654.

8. Belova, I.M., & Semenyshena, N.V. (2021), "The essence, main directions, and functions of social protection of the population", *Podilskyi Visnyk: Silske Hospodarstvo, Tekhnika, Ekonomika*, vol. 34, pp. 92—107.

9. Horbachova, K. (2020), "Current issues of integration of persons with disabilities into Ukrainian society: civil and labor aspects", *Molodyi Vchenyi*, vol. 2 (78), pp. 277—281.

10. Grokhova, H.P., Olkhovyi, O.M., & Chernozub, A.A. (2022), "Analysis of the theoretical foundations of the organization of adaptive physical recreation of students in domestic institutions of higher education", *Ukrainian Journal of Medicine, Biology, and Sports*, vol. 7, no. 2, pp. 261—267.

11. Kryvsha, O. (2023), "Theoretical foundations for the implementation of social protection for persons with disabilities (with special problems) in Ukraine", *Naukovi Perspektyvy*, vol. 4 (34).

12. Chvertko, L.A. (2022), "Social insurance as a component of the domestic social protection system for internally displaced persons", *Ekonomichni Horyzonty*, vol. 4 (22), pp. 51—66.

13. Melnyk, L.P., "Features of social protection for persons with disabilities in Ukraine", The XXIII International Scientific and Practical Conference "Scientific trends, solutions, theories and methods of development", June 12—14, Bilbao, Spain. p. 316.

14. Paziieva, H.M. (2021), "The current state of development of medical insurance in Ukraine and its place in the social protection system", *Vcheni Zapysky Universytetu "KROK"*, no. 4 (64), pp. 36—46.

15. The Verkhovna Rada of Ukraine (1991), The Law of Ukraine "On the Fundamentals of Social Protection of Persons with Disabilities in Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (Accessed 10 May 2024).

16. Prokopchuk, O.T., Malovanyi, M.I., & Ulyanyn, Yu.V. (2022), "Innovations in the social protection system", *Zbirnyk Naukovykh Prats Umanskoho Natsionalnoho Universytetu Sadivnytstva*, pp. 18—28.

17. Smyrnova, I.I., Lykhoshva, O.Yu., Rak, N.V., & Horiieva, L.A. (2021), "Social protection of the population at the present stage: state and problems in Ukraine", *Ekonomichni Visnyk Donbasu*, no. 2 (64), pp. 201—208.
Стаття надійшла до редакції 23.05.2024 р.

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

**включено до переліку наукових фахових видань України
з питань ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
(Категорія «Б»)**

**Наказ Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 №1643**

Спеціальність 281

e-mail: economy_2008@ukr.net

 viber: +38 050 3820663